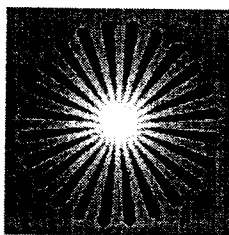

١٥١٨٤٢

دانشگاه پیام نور

مرکز

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته : زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

عنوان پایان نامه :

جلوه های طبیعت (طبیعت گرایی عرفانی) در دفتر اول مثنوی

استاد راهنما :

دکتر محمد جواد عرفانی

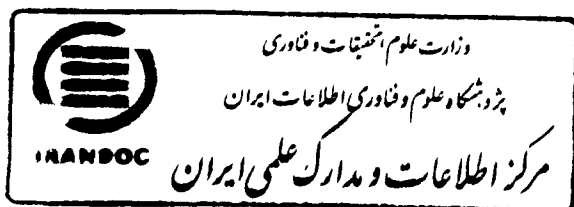
استاد مشاور :

دکتر حسن بساک

نگارنده :

محمد ابراهیم اکبری

آبان ۸۹

۱۵۱۸۴۲

۹۳۸۹/۱۱/۱۷

دانشگاه پیام نور

کرمانشاه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته : زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

عنوان پایان نامه :

جلوه های طبیعت (طبیعت گرایی عرفانی) در دفتر اول مثنوی

استاد راهنما :

دکتر محمد جواد عرفانی

استاد مشاور :

دکتر حسن بساک

نگارنده :

محمد ابراهیم اکبری

آبان ۸۹

تاریخ: ۱۳۸۹/۹/۲۱
شماره: ۰۸۱۰۰۹۹۰۴۴

تصویب نامه پایان نامه

جلسه دفاع از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد آقای: محمد ابراهیم اکبری

دانشجوی رشته: زبان و ادبیات فارسی به شماره دانشجویی: ۸۷۰۰۰۳۹۲۰

تحت عنوان: جلوه های طبیعت (طبیعت گرایی عرفانی) در دفتر اول مثنوی

با حضور هیأت داوران در روز یکشنبه مورخ ۱۳۸۹/۹/۲۱ ساعت ۸ در محل ساختمان شماره یک

دانشگاه پیام نور مرکز مشهد برگزار شد و هیأت داوران پس از بررسی، پایان نامه مذکور را

شایسته نمره به عدد ۱۹/۵۵ به حروف نوزده و نیم با درجه تشخیص داد.

ردیف	نام و نام خانوادگی	هیأت داوران	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه/موسسه	امضاء
۱	آقای دکتر محمد جواد عرفانی بیضایی	استاد راهنما	استادیار	دانشگاه پیام نور مرکز مشهد	
۲	آقای دکتر حسن بساک	استاد مشاور	استادیار	دانشگاه پیام نور مرکز مشهد	
۳	آقای دکتر محمد مهدی ناصح	استاد داور	استاد	دانشگاه پیام نور مرکز مشهد	
۴	خانم دکتر نصرت ناصری مشهدی	نماینده گروه امور آموزشی		دانشگاه پیام نور فریمان	

اینجانب محمد ابراهیم اکبری دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۷ مقطع کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی گواهی می‌نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته‌ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و مأخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده‌ام، بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می‌دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

دانشجو تأیید می‌نماید که مطالب مندرج در این پایان نامه نتیجه تحقیقات خودش می‌باشد و در صورت استفاده از نتایج دیگران مرجع آن را ذکر نموده است.

محمد ابراهیم اکبری

۱۳۸۹/۹/۲۱

اینجانب محمد ابراهیم اکبری دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۷ مقطع کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی گواهی می‌نمایم چنانچه بر اساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب، و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب، و ... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

محمد ابراهیم اکبری

۱۳۸۹/۹/۲۱

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می‌باشد.

آذر ۱۳۸۹

هیچ اهلیت به از خوی نکو

من ندیدم در جهان جست و جو

(دفتر دوم بیت ۸۱۰)

تقدیم به همسر م که مهربان و با تقواست و مثنوی را دوست دارد.

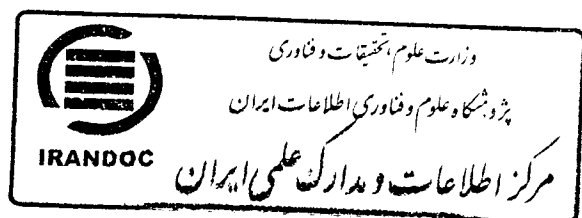
تقدیر و تشکر :

خدای بزرگ را شاکرم که مددش، بدرقه ی راهم شد تا تحقیقی، از طبیعت و جلوه های آن در دفتراول مثنوی به انجام برسانم. بی شک، بدون توجه آن یگانه ی عالم، این جست و جو به پایان نمی رسید.

امیدوارم با این پژوهش، خطی بر نوشته های گذشتگان، افزوده و دریچه ای به روی محققان مثنوی، گشوده باشم و درس های برگرفته از آموزش های معنوی آن را که با حمایت نیک اندیشانی فرهیخته نصیب شد، همه ی عمر آویزه ی گوش قرار دهم.

در آغاز بر خود لازم می دانم که از استادان محترمی که در این تحقیق مرا یاری نموده اند قدر دانی نمایم.

استاد محترم راهنما، جناب آقای دکتر محمد جواد عرفانی بیضایی و استاد محترم مشاور، جناب آقای دکتر حسن بساک که با دانش فراوان خویش، دلسوزانه در این رساله راهنمایم بودند، مرا همه ی عمر وام دار محبت های خود نموده اند.

چکیده:

طبیعت‌گرایی عرفانی در دفتر اول مثنوی، موضوعی است که در آن می‌توان به رابطه‌ی بین پدیده‌های طبیعی و برداشت‌های عرفانی مولوی، از آن پدیده‌ها، پی برد.

در این تحقیق سعی بر آن است تا فرهنگی از همه‌ی جلوه‌های طبیعت که در دفتر اول مثنوی به کار رفته است، فراهم آید. جهت انجام آن، در اولین گام، ضمن تعیین دقیقِ بسامدِ هر پدیده‌ی طبیعی، این عناصر، به سه گروه اصلی آسمانی، دریایی و زمینی، طبقه‌بندی گردید.

نگارنده در پایان پژوهش دریافت که: مولوی از بین جلوه‌های طبیعی آسمانی، دو واژه‌ی نور و خورشید، و از میان پدیده‌های دریایی، دو واژه‌ی آب و دریا و از بین عناصر زمینی، دو واژه‌ی خاک و آتش را بیش از دیگر پدیده‌ها به کار برده است.

در دومین گام، صورخیالِ مربوط به هر جلوه‌ی طبیعی، مورد بررسی قرار گرفت و این نتایج حاصل آمد:

۱- هر جلوه‌ی طبیعی، به عنوان جزئی از تمثیل، بیشترین کاربرد را داشته است.

۲- در بین صورخیالِ به کار رفته در دفتر اول مثنوی، بعد از تمثیل، تشبیه و استعاره، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

پس از این بررسی‌ها، مشخص شد که همه‌ی جلوه‌های طبیعی به کار رفته در دفتر اول مثنوی، تصویرهایی از برداشت‌های عارفانه‌ی مولانا از طبیعت اطراف اوست. به عبارت دیگر، وی این عناصر را به کار برده است تا مفاهیم بلند و عمیق عرفانی را برای مخاطبِ خود، ملموس، خیال‌انگیز و مصور سازد.

کلید واژه: مولوی - مثنوی معنوی - جلوه‌های طبیعت - طبیعت‌گرایی عرفانی - صورخیال - تمثیل

۱	مقدمه
۲	بیان مسأله و سؤال های اصلی تحقیق
۳	پیشینه تحقیق
۳	ضرورت انجام تحقیق
۴	هدف ها
۴	روش انجام تحقیق
۴	بخش های رساله
	بخش ۱.
۶	۱-۱. مروری بر زندگی مولوی و آثار و افکار او
۱۰	۲-۱. طبیعت گرایی عرفانی در مثنوی معنوی
	بخش ۲.
	بررسی بسامد و صور خیال عناصر آسمان
۱۳	۱-۲. عناصر بی جان آسمان
۱۳	۱-۱-۲. آسمان، سما، سیهر
۱۴	۲-۱-۲. ابر، میغ، سحاب
۱۵	۳-۱-۲. باد ، طوفان، صرصر، عاصف، نسیم
۱۷	۴-۱-۲. خورشید ، شمس، مهر، آفتاب

۱۹	۵-۱-۲. ستاره، اختر، نجم، زهره، مریخ، سُها، ثریا، پروین، سماک
۲۰	۶-۱-۲. فلک، افلاک، گردون، چرخ
۲۲	۷-۱-۲. فصول (بهار، تابستان، پاییز، خزان، زمستان)
۲۳	۸-۱-۲. قمر، بدر، هلال
۲۴	۹-۱-۲. نور، ضیاء، ضوء، برق، فروغ، پرتو، شعاع
۲۶	۲-۲. عناصر جان دار آسمان (پرنندگان)
۲۶	۱-۲-۲. باز (پرنده ی شکاری)
۲۷	۲-۲-۲. بط
۲۸	۳-۲-۲. بلبل، عندلیب
۲۹	۴-۲-۲. پروانه
۳۰	۵-۲-۲. پشه
۳۰	۶-۲-۲. خفاش، شب پره
۳۱	۷-۲-۲. زاغ، غراب
۳۲	۸-۲-۲. زنبور
۳۳	۹-۲-۲. سیمرغ
۳۳	۱۰-۲-۲. طاووس
۳۴	۱۱-۲-۲. طوطی
۳۵	۱۲-۲-۲. طیر
۳۵	۱۳-۲-۲. عنقا

۳۶	۱۴-۲-۲ . فاخته
۳۶	۱۵-۲-۲ . قمری
۳۷	۱۶-۲-۲ . کبوتر
۳۷	۱۷-۲-۲ . مرغ
۳۸	۱۸-۲-۲ . مگس
۳۹	۱۹-۲-۲ . ملخ
۴۰	۲۰-۲-۲ . هد هد
۴۰	۲۱-۲-۲ . هما

بخش ۳.

بررسی بسامد و صور خیال در عناصر دریا

۵۸	۱-۳ . عناصر بی جان دریا
۵۸	۱-۱-۳ . آب
۶۰	۲-۱-۳ . باران ، مطر
۶۱	۳-۱-۳ . برف
۶۱	۴-۱-۳ . جوی، جویبار، انهار
۶۲	۵-۱-۳ . چشمه، مشرب
۶۲	۶-۱-۳ . دریا، بحر
۶۴	۷-۱-۳ . دُر

۶۴	۸-۱-۳ . ساحل
۶۵	۹-۱-۳ . سیل
۶۵	۱۰-۱-۳ . غدیر
۶۶	۱۱-۱-۳ . قطره
۶۶	۱۲-۱-۳ . کف
۶۷	۱۳-۱-۳ . گرداب
۶۸	۱۴-۱-۳ . موج
۶۹	۱۵-۱-۳ . یخ
۶۹	۲-۳ . عناصر جان دار دریا
۶۹	۱-۲-۳ صدف
۷۰	۲-۲-۳ . ماهی
۷۲	۳-۲-۳ . مرجان
۷۳	۴-۲-۳ . نهنگ

بخش ۴ .

بررسی بسامد و صور خیال در عناصر زمین

۸۵	۱-۴ . عناصر بی جان زمین
۸۵	۱-۱-۴ . آتش، آذر، نار، شعله، شرار، شرر
۸۶	۱-۱-۱-۴ . دود

۸۷	۲-۱-۴ . بیابان، مفازه، وادی، دشت، هامون، صحرا، تیه، شور، شوره (شوره-زار)
۸۹	۳-۱-۴ . خاک ، طین
۹۰	۴-۱-۴ . زمین، ارض
۹۱	۵-۱-۴ . سنگ، حَجَر، مَرَمَر، خارا، شَبَه، ریگ
۹۲	۱-۵-۱-۴ . سنگهای قیمتی
۹۲	۱-۱-۵-۱-۴ . الماس
۹۳	۲-۱-۵-۱-۴ . عقیق
۹۳	۳-۱-۵-۱-۴ . کهربا
۹۳	۴-۱-۵-۱-۴ . گوهر، جواهر
۹۵	۵-۱-۵-۱-۴ . لعل
۹۵	۶-۱-۵-۱-۴ . یاقوت
۹۵	۷-۱-۵-۱-۴ . یَشم
۹۶	۶-۱-۴ . فلزات
۹۶	۱-۶-۱-۴ . آهن، حديد
۹۷	۲-۶-۱-۴ . زر، ذَهَب
۹۸	۳-۶-۱-۴ . مس
۹۹	۴-۶-۱-۴ . نقره، سيم
۱۰۰	۷-۱-۴ . كان
۱۰۱	۸-۱-۴ . کوه، جبال، طور، عقبه (گردنه)

۱۱۳	۲-۴ . عناصر جان دار زمین
۱۱۳	۱-۲-۴ . حیوانات
۱۱۳	۱-۱-۲-۴ . آهو
۱۱۴	۲-۱-۲-۴ . اژدها
۱۱۴	۳-۱-۲-۴ . اسب، فرس، مرکب، توسن، براق
۱۱۶	۴-۱-۲-۴ . بُز
۱۱۶	۵-۱-۲-۴ . بوزینه
۱۱۷	۶-۱-۲-۴ . پلنگ، نمر، یوز
۱۱۷	۷-۱-۲-۴ . جانور
۱۱۸	۸-۱-۲-۴ . جُعل
۱۱۸	۹-۱-۲-۴ . چارپا
۱۱۹	۱۰-۱-۲-۴ . حیوان
۱۱۹	۱۱-۱-۲-۴ . خارپشت
۱۲۰	۱۲-۱-۲-۴ . خر
۱۲۱	۱۳-۱-۲-۴ . خرگوش
۱۲۱	۱۴-۱-۲-۴ . دد
۱۲۲	۱۵-۱-۲-۴ . روباه
۱۲۲	۱۶-۱-۲-۴ . سگ
۱۲۳	۱۷-۱-۲-۴ . شپش

۱۲۴	۱۸-۱-۲-۴ . شتر، جَمَل، ناقه
۱۲۴	۱۹-۱-۲-۴. شغال
۱۲۵	۲۰-۱-۲-۴ . شیر
۱۲۷	۲۱-۱-۲-۴ . عنکبوت
۱۲۸	۲۲-۱-۲-۴ . فیل، بیل
۱۲۹	۲۳-۱-۲-۴ . کرم پيله
۱۲۹	۲۴-۱-۲-۴ . کزدم
۱۳۰	۲۵-۱-۲-۴ . کيک
۱۳۰	۲۶-۱-۲-۴ . گاو، گاوميش، گوساله
۱۳۱	۲۷-۱-۲-۴ . گربه
۱۳۲	۲۸-۱-۲-۴ . گرگ
۱۳۳	۲۹-۱-۲-۴ . گور
۱۳۳	۳۰-۱-۲-۴ . گوسفند، بره، ميش
۱۳۴	۳۱-۱-۲-۴ . مار
۱۳۵	۳۲-۱-۲-۴ . مور
۱۳۵	۳۳-۱-۲-۴ . موش
۱۳۶	۳۴-۱-۲-۴ . نخجير
۱۳۷	۳۵-۱-۲-۴ . وحشى، وحوش
۱۵۴	۲-۲-۴ . گياهان

- ۱۵۴ ۱-۲-۲-۴ . باغ، بوستان، گلستان، گلشن، گلزار، روضه، بیشه، نرگستان، سروستان
- ۱۵۶ ۲-۲-۲-۴ . پنبه، پنبه زار
- ۱۵۷ ۳-۲-۲-۴ . تره، گندنا
- ۱۵۸ ۴-۲-۲-۴ . جو
- ۱۵۸ ۵-۲-۲-۴ . چمن
- ۱۵۹ ۶-۲-۲-۴ . خار، مغیلان، خارستان
- ۱۶۱ ۱-۶-۲-۲-۴ . خس، خاشاک
- ۱۶۲ ۷-۲-۲-۴ . خرمن
- ۱۶۳ ۸-۲-۲-۴ . خوشه
- ۱۶۳ ۹-۲-۲-۴ . دانه، حب، حبه
- ۱۶۴ ۱۰-۲-۲-۴ . درخت
- ۱۶۶ ۱-۱۰-۲-۲-۴ . انواع درخت
- ۱۶۶ ۱-۱-۱۰-۲-۲-۴ . آبی (به)
- ۱۶۶ ۲-۱۰-۲-۲-۴ . امرود بن (درخت گلابی)
- ۱۶۶ ۳-۱-۱۰-۲-۲-۴ . بید، مرخ، (بید دشتی)
- ۱۶۷ ۴-۱-۱۰-۲-۲-۴ . تاک، رز، رزان
- ۱۶۸ ۵-۱-۱۰-۲-۲-۴ . چنار
- ۱۶۸ ۶-۱-۱۰-۲-۲-۴ . سرو
- ۱۶۹ ۷-۱-۱۰-۲-۲-۴ . صندل

۱۶۹	۸-۱-۱۰-۲-۲-۴. گز
۱۷۰	۹-۱-۱۰-۲-۲-۴. نخیل، خرما بن، جذوع
۱۷۱	۲-۱۰-۲-۲-۴. برگ
۱۷۲	۳-۱۰-۲-۲-۴. چوب، عود، هیزم، حطب
۱۷۲	۴-۱۰-۲-۲-۴. شاخه، شاخ، شطأ
۱۷۳	۵-۱۰-۲-۲-۴. شکوفه
۱۷۳	۶-۱۰-۲-۲-۴. میوه
۱۷۴	۱-۶-۱۰-۲-۲-۴. انار
۱۷۵	۲-۶-۱۰-۲-۲-۴. انجیر
۱۷۵	۳-۶-۱۰-۲-۲-۴. انگور، غوره
۱۷۶	۴-۶-۱۰-۲-۲-۴. بادام
۱۷۶	۵-۶-۱۰-۲-۲-۴. حوز
۱۷۶	۶-۶-۱۰-۲-۲-۴. خرما
۱۷۶	۷-۶-۱۰-۲-۲-۴. سیب
۱۷۷	۱۱-۲-۲-۴. ریحان
۱۷۷	۱۲-۲-۲-۴. زعفران
۱۷۸	۱۳-۲-۲-۴. زنجبیل
۱۷۸	۱۴-۲-۲-۴. زیره
۱۷۹	۱۵-۲-۲-۴. سبزه، سرسبزی، سبزه زار، علف، حشیش

۱۸۰	۴-۲-۲-۱۶. سفناخ (اسفناج)
۱۸۰	۴-۲-۲-۱۷. سیر
۱۸۰	۴-۲-۲-۱۸. عدس، نسک
۱۸۱	۴-۲-۲-۱۹. کدو
۱۸۱	۴-۲-۲-۲۰. کرفس
۱۸۲	۴-۲-۲-۲۱. گل، ورد
۱۸۳	۴-۲-۲-۲۱-۱. سوسن
۱۸۳	۴-۲-۲-۲۱-۲. غنچه
۱۸۴	۴-۲-۲-۲۱-۳. لاله
۱۸۵	۴-۲-۲-۲۱-۴. نرگس
۱۸۵	۴-۲-۲-۲۱-۵. یاسمین
۱۸۶	۴-۲-۲-۲۲. گندم
۱۸۷	۴-۲-۲-۲۳. گیاه، نبات
۱۸۷	۴-۲-۲-۲۴. مرغزار
۱۸۸	۴-۲-۲-۲۵. مزرعه، مزرعه
۱۸۹	۴-۲-۲-۲۶. نی، نیستان
۱۹۱	۴-۲-۲-۲۷. هلیله
۲۱۵	نتیجه گیری
۲۲۹	منابع و مآخذ

فهرست جدول های صور خیال عناصر آسمانی

- ۴۱ -۱ جدول فراوانی صور خیال آسمان، سما، سپهر
- ۴۱ -۲ جدول فراوانی صور خیال ابر، میغ، سحاب
- ۴۲ -۳ جدول فراوانی صور خیال باد، طوفان، صرصر، عاصف، نسیم
- ۴۲ -۴ جدول فراوانی صور خورشید، شمس، مهر، آفتاب
- ۴۳ -۵ جدول فراوانی صور خیال ستاره، اختر، نجم، زهره، مریخ، سُها، ثریا، پروین، سماک
- ۴۳ -۶ جدول فراوانی صور خیال فلک، افلاک، گردون، چرخ
- ۴۴ -۷ جدول فراوانی صور خیال فصول (بهار، نوبهار، تابستان، پاییز، خزان، زمستان)
- ۴۵ -۸ جدول فراوانی صور خیال در ماه، قمر، بدر، هلال
- ۴۶ -۹ جدول فراوانی صور خیال نور، ضیاء، ضوء، برق، فروغ، پرتو، شعاع
- ۴۷ -۱۰ جدول فراوانی صور خیال باز (پرنده شکاری)
- ۴۷ -۱۱ جدول فراوانی صور خیال بط
- ۴۷ -۱۲ جدول فراوانی صور خیال بلبل، عندلیب
- ۴۸ -۱۳ جدول فراوانی صور خیال پروانه
- ۴۸ -۱۴ جدول فراوانی صور خیال پشه
- ۴۸ -۱۵ جدول فراوانی صور خیال خفاش، شب پره

۴۹	۱۶- جدول فراوانی صور خیال زاغ، غراب
۴۹	۱۷- جدول فراوانی صور خیال زنبور
۴۹	۱۸- جدول فراوانی صور خیال سیمرغ
۵۰	۱۹- جدول فراوانی صور خیال طاووس
۵۰	۲۰- جدول فراوانی صور خیال طوطی
۵۱	۲۱- جدول فراوانی صور خیال طیر
۵۱	۲۲- جدول فراوانی صور خیال عنقا
۵۱	۲۳- جدول فراوانی صور خیال فاخته
۵۲	۲۴- جدول فراوانی صور خیال قمری
۵۲	۲۵- جدول فراوانی صور خیال کبوتر
۵۳	۲۶- جدول فراوانی صور خیال مرغ
۵۴	۲۷- جدول فراوانی صور خیال مگس
۵۴	۲۸- جدول فراوانی صور خیال ملخ
۵۵	۲۹- جدول فراوانی صور خیال هد هد
۵۵	۳۰- جدول فراوانی صور خیال هما

فهرست جدول های صور خیال عناصر دریایی

۷۴	۳۱- جدول فراوانی صور خیال آب
۷۵	۳۲- جدول فراوانی صور خیال باران،
۷۵	۳۳- جدول فراوانی صور خیال برف